

3. HAFTA

YAZI DİLİ VE ÖZELLİKLERİ

Dilin sözlü ve yazılı kullanımını olarak karşımıza iki yönü çıkmaktadır. Günlük hayatta kullandığımız dil, konuşma dili olarak adlandırılır. Konuşma dilinde bir dilin kullanıldığı sınırlar içerisinde bile farklı söyleyişler ve sözcükler görülmektedir. Resmi dil, ticaret dili, argo dili gibi geniş çeşitlemeleri vardır. Yaptığı her işte genellikle bir sonuca varmayı ve insanların etkilemeyi amaçlayan birey, farklı şekillerde de olsa günlük dili, duygu ve düşüncelerini aktarma aracı olarak kullanır.

Bir ülkede eğitim öğretim hayatında, eserlerde, dergilerde ve tamamen yazıda kullanılan dil yazı dilidir. Bir dilin yazısı çoğu zaman lehçelerinden veya ağızlarından birine göre şekillenir. Yazıda kullanılan dil ise ilim ve din adamları ile sanatkârlar tarafından işlenerek zenginleşir ve yazı dili adını alıp konuşma dilinden az çok farklılaşır. Bir milletin içerisinde yer alan aydınlar bu dilin inceliklerini bilirler ve yazılarından buna göre şekillendirirler. Yazı dili toplum içindeki söyleyiş farklılıklarını önler. Çünkü yazı dilinde mutlaka ortak bir anlaşma dili kullanılmalıdır. Resmi ve yarı resmi kurumlarda ve ortamlarda, kullanması bireyin bilgi edinmesinde ve sosyal kazanımlar elde etmesinde aracı olabilir. Yazı dili eserlerde, kitaplarda kullanılan dildir. Yazı dili bir medeniyet dilidir. Tarih boyunca ancak medeniyeti, kültürü, edebiyatı olan kavimlerin yazı dili olmuştur. Yazı dili bir kavmin kültür dili, edebiyat dili olduğu için ona edebi dil de denir. Bir ülke içerisinde farklı söyleyişler yani ağızlar olmasına karşın tek bir yazı dili vardır. Bu bakımdan da yazı dili konuşma diline göre daha fazla sınırları vardır. Her bölgenin tabii dili konuşma dilidir. Mesela "Geliyorum." kelimesi Batı Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde farklı söyleyişleri göstermesine karşın yazı dilinde aynıdır.

Yüz yüze iletişimin esas olduğu konuşma dilinde anlatım aracı sesler olmasına karşın, tek taraflılığın esas olduğu yazı dilinde ifade aracı sadece yazıdır. Bu da anlatım için doğal olarak bir gayreti gerektirir. Kullanıcı bunun için dilin kurallarını göz önünde bulundurmalı, sözcüklere ve cümle kurallarına uygun ifadeler seçmeye sorumludur.

Bir toplulukta tam bir bütünleşmeyi sağlamak, onu oluşturanlar arasındaki milli birliğin oluşması ve bunların millet olarak varlığını ve birliğini koruyabilmesi ancak ortak bir dile sahip olmakla mümkündür.

YAZILI ANLATIM

Hepimizin hayatı dilin içinde geçer; başka bir deyişle hepimiz, dilin içinde yaşarız. Konuşma ve yazma, dil içinde yaşayan insanın dil etkinliğine katıldığının göstergeleridir. Bu etkinliğe katılmak dili kullanmadan yani konuşup yazmadan da gerçekleşebilir.

Özellikle günümüzde yazı ile çevrelenen hayatımız, dil etkinliğinin dışında kalmak gibi bir tercihi imkânsızlaştırmıştır. Evimizde televizyon izlerken veya sokakta gezerken dilin hayatı bütünüyle kuşattığını görürüz.

Dil, günümüzde yazıyla hızlı bir biçimde aktarılmaktadır. Dilin akış hızı sadece yazıda değil, konuşmada da kendini gösterir. Akış içerisinde duygu, düşünce ve hayallerimizi başkalarına iletir. İnsanın önemli özelliklerinden biri düşünme ise bir diğeri de buna bağlı olarak anlatmadır. Hepimiz her gün bir şeyler anlatırız; gördüğümüz rüyayı, başımızdan geçen olayları veya ülke sorunları gibi... Anlattığımız her şeye duygularımızı ve düşüncelerimizi katar; kimi zaman ilgi görebilmek için olayı veya durumu abartırız. Anlattıklarımızın karşı tarafa verdiği mesajları veya bırakmış olduğu etkileri kaçamak bakışlarla da anlamaya çalışırız. Yaşamış olduğumuz durumları yazıya aktarmak istediğimizde de bazı hususlara dikkat etmeliyiz. Bunun için yazılı anlatımın tanımını şu şekilde yapmamız doğru olacaktır.

Yazılı anlatım; her türlü olay, düşünce, durum ve duyguları, dili en güzel şekilde kullanılarak belli bir plan çerçevesinde başkalarına ve yarınlara ulaştırmaya ve böylece kalıcılığı sağlamaya imkân veren bir araçtır.

Yazılı anlatımın en belirleyici özelliği düşündürmektir. Yazılı anlatımda belli bir düşünce plânı çıkarılmalı ve yazıya bu şekilde başlanmalıdır. Yazıdaki düzen yani plân kompozisyon kurallarını bilmemiz ve uygulamamızla gerçekleşir. Bu nedenle kompozisyon konusu etrafında yazılı anlatım değerlendirilmelidir.

KOMPOZİSYON

Dilimize Fransızcadan geçmiş bir sözcük olan kompozisyon (composition) genel anlamda, parçaların bir bütün içinde, bir düzen gösterecek şekilde bir araya getirilmesi demektir. Genel anlamda bir konunun farklı bölümlerini düzen içerisinde bir araya getirmektir.

Kompozisyon; olayları, durumları, istekleri, duygu ve düşünceleri bir mesaj içerecek ve iletecek şekilde; bir konu etrafında bütünlük düşüncesi gözetilerek düzenlenmesidir. Bu tanıma bağlı olarak müzik, resim, edebiyat ve mimari gibi bütün güzel sanatlarda da kompozisyon kurallarının varlığı hissedilir. Önemli olan; bir olay, durum, duygu, düşünce ve hayalin kendisi değil, belli bir düzen içinde ifade edilmesidir. Düzen sayesinde karışıklığı engellemiş oluruz. Düzensiz şeyler kafa karıştırır ve karışıklığa neden olur; bu da ilgi ve dikkati dağıtır.

Yazıda ve konuşmada kompozisyon düşüncesinden uzak olanlar, bildikleri, düşündükleri her şeyi yazmaya ve konuşmaya çalışırlar. Aslında önemli olan konu ve konunun etrafındaki düşünceleri düzenli bir şekilde sıraya koymaktır. Yazımızı zengin

göstermek için konuyla ilgisi olmayan düşünceleri de yazmamız karmaşıklığa neden olur. Kompozisyon yazarken bazı amaçlarımız olmalıdır. Bu amaçları şu şekilde sıralarsak;

1. İyi ve doğru **anlama**,
2. Anladığını iyi ve doğru inceleyip **değerlendirme**,
3. İnceleyip değerlendirme sonucu; doğru ve güzel **anlatabilme**.

Herhangi bir şeyi anlamadan onun hakkında konuşmak ya da yazmak düşüncesizliktir. Ayrıca buna dikkat etmeyen kişi gülünç duruma düşebilir. Bu nedenle olayları iyi anlamak, değerlendirmek, düşünceler arasında ilişki kurmak, kurulan ilişkinin sağlamlığı konuşmamızı ve yazıyı daha da güçlendirir.

Anlaşıp değerlendirilen bir konunun sözle veya yazıyla aktarılması sürecinde belli bir plan izlenir. Plan, düşünce ve duygu aktarımının sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlar; ayrıca konuşan veya yazanın bildiklerini denetlemesini de sağlar.

KOMPOZİSYONUN BÖLÜMLERİ:

Kompozisyonda konu:

Yazılacak olan kompozisyonun yazılışına neden olan sebeptir. Konu, yazar veya belli bir şahıs tarafından belirlenir.

Konunun Belirlenmesi:

Konu, yazar ve okuyucu kitlesinin ilgisini çekmelidir. Her konu hakkında kompozisyon yazılabilmektedir. Ancak bilgi sahibi olunan konuların seçilmesi kompozisyonu daha ilgi çekici hale getirecektir.

Başlık:

Başlık yazının adıdır. Bir metinde mutlaka başlık vardır. Başlıksız bir metin düşünülemez. Başlık üst kısımda bırakılan boşluğun hemen bitiminde ve metnin tam ortasına gelecek şekilde yazılır. İyi bir yazı için başlık seçiminde dikkat edilecek önemli noktalar:

- Başlık ilgi ve dikkat çekici olmalı. Ör: Beni Okumayın
- Başlık kısa ve öz olmalıdır.
- Başlık anlamlı ve orijinal olmalıdır.

- Başlık tam olarak konuyu kapsamalldır.
- Başlıklarda soyut ifade kullanmaktan kaçınılmalıdır.
- Başlık büyük harflerle yazılır. Ör: İnsan ve Doğa, İNSAN VE DOĞA
- BAŞLIKLAR TIRNAK İÇİNE ALINMAZ.

Giriş Bölümü

Giriş bölümü, konunun açıklandığı bölümdür. Genellikle birkaç cümleden oluşmaktadır. Ancak bir veya bir buçuk satır da olabilmektedir. Bu yazarın konuyu açıklamasına bağlıdır.

Giriş bölümü yazının okunması ve ilgi çekici olabilmesi için büyük bir öneme sahiptir. İlgi çekici bir giriş okuyucuyu çekebilmektedir. Giriş bölümünde yazının hangi yönde ve ne şekilde işleneceği verilmelidir. Yazarın ilgili konu hakkındaki görüşleri aktarılmalıdır.

Bu bölümde konuya hemen girilmelidir. Çeşitli şekillerde yazıya giriş yapılabilmektedir.

- Konuya doğrudan girmek
- Tasvir yaparak konuya girmek
- Öykü yolu ile giriş.
- Yazıya bir özdeyiş, atasözü, yahut veciz bir cümle ile başlamak.
- Yazıya soru sorarak başlamak.

Gelişme Bölümü

Bu bölüm yazının omurgasıdır. Gelişme bölümü, konunun özelliğine, ana düşüncesine, türüne ve kullanılacak malzemeye göre kısa veya uzun olabilir.

Önceden hazırlanan malzeme belli bir sıraya göre gelişme bölümü içinde işlenmelidir. Bu bölümde dikkat edilmesi gereken noktalar ise şunlardır:

Yazıda okuyucu faktörü dikkate alınmalıdır.

- Yazı anlaşılır olmalıdır.
- Kurulan cümleler mantıklı olmalıdır.

- Yazı mantıkî bir bütünlük içinde olmalıdır.
- Gereksiz ifadelerden ve tekrarlardan kaçınılmalıdır.
- Yazı inandırıcı olmalıdır.
- Amaç açıkça ortaya konmalıdır.
- Yazıda yazara has bireysel unsurlar (üslûp) olmalıdır.
- Konunun daha ilgi çekici ve anlaşılır olabilmesi için – eğer konuya uygunsa- örnekler verilmelidir. (fotoğraf, istatistiki veriler, tablo, araştırma sonucu, yazarın kendi deneyimleri-gözlemleri v.b. örnek ve veriler kullanılabilir)
- Kompozisyonda paragraflar arasında mutlaka bağ kurulmalıdır. Her paragrafta konu farklı bir yönde ele alınmasına karşın mutlaka alt ve üstündeki paragraflarla bağlantılı olmalıdır.
- Kompozisyonda kullanılan dil çoğu zaman birinci çoğul şahıstır. Örneğin: düşünmekteyiz, ele almaktayız gibi. Yani formal resmi bir dil olmalıdır. Ancak bu dil, yazının türüne göre de değişmektedir.

Sonuç Bölümü

Yazının sonuç bölümü giriş bölümü kadar önemlidir. Çünkü yazı boyunca ilgili konu hakkında görüşler verilmiş ve bir sonuca ulaşılmıştır.

Genellikle iki cümle veya kısa bir paragraftan oluşur. Çoğu zaman yazının temel düşüncesi bu bölümde yer alır.

Okuyucunun zihninde beliren sorular cevaplanır. Belirtilen amaca veya sonuca ulaşıp ulaşılmadığı görülür.

Konu çok kısa bir şekilde özetlenir ve elde edilen ana fikir açık bir şekilde verilir. Sonuç olarak, özetleyecek olursak, yazıdan hareketle v.b. sonuç cümleleri ile başlar.

Dikkat!

- Metnin dili sade ve anlaşılır olmalıdır.
- Anlamı güçleştirici uzun cümlelerden sakınılmalıdır.
- Özne yüklem uygunluğuna dikkat edilmelidir.
- Sözcüklerin vurguları ve anlamları noktalama işaretleri ile belirlenmelidir.
- Doğru yerde doğru kelimler kullanılmalıdır.

- İmlâ kurallarına uyulmalıdır.
- Metin içinde konu birliği olmalıdır.

KOMPOZİSYONDA SAYFA DÜZENİ

Öncelikle bir yazının okunabilmesi için –türü ne olursa olsun - görünüş olarak okuyucunun gözüne hitap etmelidir. Sayfa düzeni bozuk yazı aralıkları çok sık ve sayfanın içi tıka basa yazı dolu olan bir metin okuyucuyu okumadan sıkacaktır. Dolayısıyla yazılı anlatımda dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan bir tanesi sayfa düzenidir. Bu ise sayfanın sağında, solunda, üstünde, altında ve içerisinde bırakılmış uygun boşluklarla sağlanmaktadır.

ÇALIŞMA SORULARI:

1. “Bir ülkede eğitim öğretim hayatında, eserlerde, dergilerde ve tamamen yazıda kullanılan dil dilidir.”
Yukarıda bırakılan boşluğa aşağıdaki kelimelerden hangisi uygun olur?
A) Yazı
B) Konuşma
C) Dinleme
D) Konuşma
E) Okuma
2. Aşağıdakilerden hangisi kompozisyonun bölümlerinden biri değildir?
A) Kompozisyonda konu
B) Konunun belirlenmesi
C) Giriş
D) Gelişme
E) Sunuş
3. Aşağıdakilerden hangisi kompozisyon yazarken genel olarak dikkat etmemiz gereken unsurlardan biri değildir?
A) Metnin dili sade ve anlaşılır olmalıdır.
B) Anlamı güçleştirici uzun cümlelerden sakınılmalıdır.
C) Özne yüklem uygunluğuna dikkat edilmelidir.
D) İmla kurallarına uyma zorunluluğu yoktur.
E) Sözcüklerin vurguları ve anlamları noktalama işaretleri ile belirlenmelidir.